

Martina Urbanová: Melancholie v poezii Antonína Sova

(posudek oponenta diplomové práce)

Martina Urbanová předložila nepříliš dobrou diplomovou práci. V čem její nedostatky zejména spočívají?

Zabývá se sbírkou Ještě jednou se vrátíme... a uvádí, že pro ni „rok jejího vydání, 1900, znamená významný mezník v etapě (? ,asi spíše „životě“) společnosti“ (73). Přitom ale používá vydání sbírky z roku 1912. V tomto vydání přibylo 58 básní přírodní a milostné lyriky (mnohé vznikly až po roce 1900), na druhou stranu zmizely oddíly Vybouřené smutky II, Náčrty k Vybouřeným smutkům, dramatická scéna Mecenáš, zásadní oddíl Údolí nového království a rozsáhlá báseň Příchod proroků. Přesto se diplomantka domnívá, že „Sova celkový charakter a celkové vyznění sbírky zachoval“ (13). Nejde ani o text „poslední ruky“, jak tvrdí, tím bylo až vydání z roku 1926. Diplomantka píše, že podle J. Brabce se tu „uzavírá jedno období Sovova díla“ – ale kdy tedy, v roce 1900 nebo 1912?

O historické, kulturní a literární situaci doby přelomu století má jen neurčité představy:

Nevíme např., co přesně považuje v politice té doby za „temné, nejasné, melancholické a nezřídka s tendencí být (!) v patologickém smyslu šílený“ (9), jak uvádí. Nevysvětluje, v jakém smyslu už v roce 1907 Evropa „ve vzduchu cítila střelný prach“ (14). Jejím tvrzení, že v případě české společnosti kolem roku 1900 se jedná „již o v podstatě moderní společnost, která v sobě cítí velký potenciál, ale není schopna nebo není jí umožněno realizovat se“ (11), prostě nerozumím.

Neodvážil bych se považovat právě jména Zola, Wilde a Kafka za reprezentativní pro epochu „fin de siècle“. A neodvážil bych se tvrdit, že kolem roku 1900 „literatura převzala motiv melancholie za svůj stěžejní znak“. Nevím totiž, zda opravdu melancholie byla vzduch, „který dýchají nebo alespoň cítí všichni... nejvýraznější motiv, kterým je literární produkce prochnuta“ (12). A nevím, zda je Karel Hlaváček opravdu „přední mezi melancholiky“ (13), jak diplomantka s jistotou tvrdí. Věť, že „symbolismus nechce kopírovat svět, a proto svou inspiraci hledá v jiných sférách, jakými je filozofie, teologie nebo psychologie“ (10), také nerozumím.

Těchto pár citací z úvodu práce naznačuje její hlavní problém: diplomantčiny velmi omezené formulační schopnosti. A nejde jen o podivné vazby typu, že „zásadní vliv na sebe upoutává T. G. Masaryk“ (11).

Aby se dostala z formulačních obtíží pomáhá si topornými frázemi („první světová válka smetla staré pořádky a na jejím konci vyvstala Evropa nové tváře“ (9), manifest České moderny působil „jako čerstvý vítr v zatuhlých tmavých koutech české společnosti, ale záhy je touto společností stráven a udušen“ (12), „na dobu před dvaceti lety si vzpomene jako by to bylo včera, ale jindy si nemůžeme vzpomenout na to, kam jsme před pěti minutami

odložili klíče“ (26)). Člověk tu „upadá do osidel melancholie“ (25), ovšem ve sbírce samé je „ostří melancholie značně otupeno“, apod.

Diplomantka nalézá prostor i ke konstatování vyslovených banalit („ne každý, kdo byl někdy smutný, je duševně nemocný“ (18)), řadu básní pouze bezmyšlenkovitě parafrázuje („vše se chystá ke spánku, břízy dokonce už sní, stejně tak i vrcholky hor se chvějí jako ze sna. Večerní ticho ruší jen preludující slunce, avšak hraje jen na mrtvých klávesách, takže by neměly být schopné vydávat žádný zvuk“ (40), „duše básnického subjektu je zemdlená tancem naivních veselí (33), „v horských závějích zemřou pošetilci davem zhnusení“ (31) apod.). Leckdy sklouzává k hranicím spisovného vyjadřování (vypravěč „nenalézá kouska porozumění“ (35), „básník na svět nenadává, je mu spíše lhostejný“ (34), časté výrazy typu „akorát“ a „jasně“ atd.).

Některá její tvrzení jsou zjevně problematická:

- Opravdu epochu „fin de siècle“ uzavírá první světová válka?
- Opravdu „duše ve tmě, v černé zaniká“ (26)?
- Je opravdu Zlomená duše „sbírka“, jak diplomantka tvrdí? (V seznamu literatury má pouze dvě Sovovy sbírky; přesto se pokouší (podle svých slov) postihnout místo Ještě jednou se vrátíme... v „širším kontextu Sovovy tvorby“ – stačí k tomu ale dvě přečtené sbírky?)
- Jsou opravdu termíny melancholie a deprese paralelní (12) či dokonce synonymické (18)? A v jakém smyslu? (Diplomantka slibuje vycházet z lékařského pojetí melancholie – ale cituje pouze Höschlovu definici deprese...)

Proti jiným úsudkům se chci ohradit osobněji:

- Např. proti tvrzení, že „člověk, u něhož smutek ze ztráty přetrvává neúměrně nebo neobvykle dlouho, se stává melancholikiem.“ Jak se v tomto případě měří „úměrnost“ a „obvyklost“? Následné tvrzení, že „melancholik, stejně jako jinak duševně nemocný člověk... bývá společností vnímán jako... nenormální“ (26), považuji za nekorektní.
- Z podobných důvodů nesouhlasím se soudem, že „zobrazením degenerace je věk rozchodu s mládím. [Subjekt] pociťuje blížící se tělesnou zkázu, čeká ho pouze postupná degenerace.“ (41)

Formulačních nedomyšleností by bylo možné uvést desítky: „Saturn... byl tmavý a suchý. A podobně byl vnímán i melancholik“ (19), stejně jako neobratností („nalézáme tu odstín epického jádra“ (62)), podivných apodiktických tvrzení („A právě zklamání je frustrace.“ (71)), tautologií („jestliže básnický subjekt je fascinován míjením, lze říci, že... právě míjení... ho uvádí v úžas“ (45)) i zcela vyprázdněných souvětí („Stejně tak tu nalézáme i další typické znaky, charakteristické pro celou sbírku, jako jsou určitá formální struktura básní, příznačná práce s tropikou nebo jeden z vůbec nejsignifikantnějších aspektů, který nás bude obzvláště zajímat, a to konkrétní zobrazení prostoru...“ (29)); jejich vyjmenováváním bychom však podstatně přesáhli formát posudku.

Vzhledem k nevelkému rozsahu práce je tu i dost pravopisných chyb – proces s omladinou, vyzívat k odchodu (31), básník klame představou sebe jako dětska (71) a nejasnostmi (symbolismus x impresionismus, 48), terminologických nepřesností (opravdu můžeme úvodní báseň sbírky chápat jako její „motto“? A následující jako „prolog“ sbírky? A v jakém smyslu?) i věcných nejasností (uvědomuje si, diplomantka, když píše, že Burton v Analýze melancholie věnuje „veliký prostor“ melancholii lásky, že české vydání, které četla, je pouhým výběrem?).

Další podstatný nedostatek práce vidím v její apriornosti. Diplomantka vychází z apriorní představy o melancholickém období přelomu století. Na ni roubuje apriorní úsudek o melancholickém rázu sbírky (a vzbuzuje podezření, že vydání z roku 1912 používá jen proto, aby se vyhnula komplikacím – v Údolí nového království, které tam chybí, se v titulech hned tří básní mluví o „radosti“). Fakta, která její představě neodpovídají, pomíjí nebo je relativizuje (za barvu melancholie považuje černou (proč?); když zjistí, že ve sbírce kvantitativně dominuje bílá, pak žlutá a zlatá a pak černá a modrá, složitě hledá vysvětlení: bílá je barvou duchovnosti – tedy nevinnosti – duchovnost a nevinnost „můžeme spatřovat v rysech pohádkovosti“ (53) – což značí únik z reálného světa – a tak i bílá „zapadá do našeho významového kontextu“ (53); podobně zachází se žlutou a s modrou). Jinde naopak konstatuje optimismus prvních básní sbírky (Jasný den aj.); s básněmi jiného ladění (Deštivé jako aj.) se snadno vyrovná tvrzením, že jde o „výjimky“. Nakonec ovšem musí správně konstatovat, „že se tu melancholické motivy permanentně prolínají s optimismem“. Proč pak ale sbírku interpretovat právě v perspektivě melancholie?

K interpretacím jednotlivých básní se vyjádřím jen stručně. Když „pozorovatel krajiny strne v úžasu“, lze to opravdu považovat za „bohatý pohyb vnitřní“ (36)? Matoucí a nepřesná je diplomantčina interpretace času v básni Zasněný flirt (43). Na básni Osamocení není nic „pohádkového“ (37); interpretace je nesmyslná. Totéž platí o básni Ještě jednou se vrátíme...: omamně vonící květ opravdu není „motiv spíše pohádkový“ (59). S básní Kdo vám tak zcuchal tmavé vlasy? se diplomantka minula fatálně, když se pokusila vyložit její protagonistku jako „obecný symbol ženy, nikoli konkrétní [osobu]“ (63). Podobně zachází se symboly v pokusu o výklad básně Princezna Lyoleja: princeznu chápe jako „symbol ženy“, „muže, básnický subjekt“ jako „symbol touhy po rozkoši či naplněném vztahu“; tomu, příznám se, nerozumím už vůbec.

V závěru diplomantka charakterizuje časy, jimiž se zabývá, slovy: „Zdá se, že jde o dobu, v níž nebylo možné nalézt uspokojení v žádném směru“ (67). Nerad bych vzbudil dojem, že toto platí i o předložené práci. Naopak, práce má i přednosti – racionální rozvržení, nové a zajímavé postřehy např. právě o čase v jednotlivých básních v interpretační části, kde je diplomantka nejsobitější a nejobdůbnější. Její zjevná nezkušenost a formulační neobratnost však výsledný dojem podstatně snižují. Formulace typu „pohybujeme se ve tmě, v bolesti, ve zdání mrtvosti, ale když přijde očekávaná slečna, všechn smutek se okamžitě mění v radost“ (33) až zarážejí. Přesto právě s odkazem na tuto formulaci, tedy s nadějí na lepší průběh samotné obhajoby, práci k obhajobě doporučuji.

V Praze 23. 1. 2010

PhDr. Václav Vaněk, CSc.

